

K vývoji a systematizaci kriminalistiky

prof. PhDr. Jiří STRAUS, DrSc., Policejní akademie ČR

JUDr. František VAVERA, Ph.D., Ministerstvo vnitra ČR

Při studiu, bádání a vyhledávání historických pramenů jsme dospěli k závěru, že je sice hezké a důležité obeznámit odborníky, laiky, čtenáře s věcnými a dějinnými aspekty, ovšem je nutné vytvořit určitý rámec této materie. Vývoj kriminalistické vědy od jejího novodobého počátku byl velice strmý, rozvoj ostře bujarý a v posledních desetiletích, zejména z důvodu rozvoje výpočetní techniky a dalších souvisejících vědních disciplín, dostává kriminalistika nový, „informačně-technický“ charakter. Dle našeho názoru nastává v současnosti doba pro důkladné a systematické popsání vývoje kriminalistiky světové, ale též československé¹. Nastala doba z pohledu možnosti bádání a zejména z důvodu možnosti dochovanosti jednotlivých historických pramenů a života pamětníků.

Snažíme se v poslední době tento historický vývoj československé (světové) kriminalistiky analyzovat, vytvářet a publikovat. Z tohoto důvodu jsme vytvořili toto pojednání, které je možné rozdělit do dvou částí:

- ✚ určitého přehledného, všeobecného vývoje světové a okrajově i československé kriminalistiky;
- ✚ druhá část je věnována přímo systematizaci, přehledným schémátům, které dokreslují a zařazují jednotlivé etapy vývoje či kategorizují významné představitele a instituce.

¹ Z pohledu Slovenska je možno hovořit pouze o dějinách kriminalistiky na Slovensku, rozhodně ne o historii slovenské kriminalistiky, dá se říci, že tato historie nebyla samostatná. Dějiny kriminalistiky na Slovensku byly silně ovlivněny nebo spíše určovány vývojem v Maďarsku (Uhrách) a posléze vývojem v Českých zemích.

Všeobecný vývoj kriminalistické vědy

Devatenácté století dalo vzniknout řadě vědeckých disciplín, mezi nimi i kriminalistice².

Problematikou kriminality se lidstvo zabývá od nepaměti. K jejímu potírání vždy volilo prostředky odpovídající úrovni společnosti v té které době. Kriminalistika vznikla jako výsledek společenské potřeby aktivně bojovat s trestnou činností. Vést tento aktivní boj znamená mít k dispozici metody, které nejsou nahodilé, ale které svojí cílevědomou aplikací přinášejí pozitivní výsledky v boji s trestnou činností, v odhalování, vyšetřování a dokazování trestné činnosti a v neposlední řadě i v její prevenci. V okamžiku vzniku takových metod získává kriminalistika kromě represivní funkce také funkci preventivní. V boji se zločinem působí trest za prokázanou protispoločenskou činnost preventivně, neboť znamená „hrozbu“, že každý zločin bude odhalen a prokázán.

Dějiny kriminalistiky jsou prakticky historií kriminalistických metod. V současnosti není možné s časovou přesností určit, kdy vznikla první kriminalistická metoda. Podle poznatků z historie lze s vysokou pravděpodobností říci, že první kriminalistickou metodou byl výslech, který se využíval již ve starověkých společnostech, např. v Řecku a v Egyptě.³

Kdyby nebylo kriminalistické vědy nebo spíše specializovaných oborů současné kriminalistiky, nepodařilo by se objasnit tolik trestných činů. Kriminalistická věda se stále rozvíjí a s nástupem počítačové techniky je její rozvoj ještě strmější a každý rok přináší nová zlepšení. Do roku 1939 byly téměř všechny klasické obory kriminalistiky (daktyloskopie⁴, trasologie⁵,

² Viz také např. Straus, J a kol.: Úvod do kriminalistiky. 1. vyd. Plzeň: Nakl. a vyd. A. Čeněk, 2004, s. 7: „Kriminalistiku lze definovat jako samostatný vědní obor, který zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných skutečností a vypracovává podle potřeb trestního zákona a trestního řádu metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti“.

³ Thorwald, J.: Století detektivů. Zürich: Droemer, 1964.

⁴ Viz např.: Pješčak, J. - Bělkin, R. S. a kol.: Kriminalistika I. Praha: FMV, 1984, s. 161 – 180: nauka o obrazcích papírárních linií na vnitřní straně posledních článků prstů, na dlaních a chodidlech. Zejména díla (na českém území vydané): Povondra, J. - Pinkas, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů. 1. vyd. Kroměříž: J.

zkoumání ručního písma⁶, určité metodiky a základy taktiky⁷, tedy výsledku či ohledání místa činu, apod.) alespoň částečně objeveny a v určité míře poplatně době a místu prakticky využívány. Pokrok a rozvoj světové vědy krácel mílovými kroky a s tím se zákonitě zlepšovala a zdokonalovala i kriminalistická věda, byly objevovány nové technické obory kriminalistiky, metody odhalování a vyšetřování trestných činů a zdokonalovala se systematika kriminalistické vědy. Posledně jmenovaná, systematika kriminalistiky, ještě nebyla na vyšší úrovni. S tím souvisí rozdíl mezi kriminalistickou vědou evropskou, kontinentální a angloamerickou.

Než začneme popisovat krátký vývoj světové kriminalistiky, popíšeme v krátkosti systematiku angloamerické a české, nebo spíše středoevropské kriminalistiky.

Názory na systém kriminalistiky nejsou v evropských zemích jednotné. Principiálně výrazný a zcela zřejmý rozdíl je patrný mezi anglosaským pojetím kriminalistiky, založeným na přírodovědných základech, a kontinentálním právním systémem. Obecně lze konstatovat, že západní země se na kriminalistiku dívají převážně jako na vědu technickou, založenou na technickém a přírodovědném zkoumání. Východní část Evropy pojímá⁸ kriminalistiku jako pomocnou vědu práva. Ve stručnosti nadále uvedeme přehled o systémech kriminalistiky.

Ve Velké Británii je pojem kriminalistika chápán jako vědecký pojem a kriminalistiku v našem slova smyslu označují jako „forensic science“. Kriminalistika se redukuje v tomto pojetí jen na technické řešení soudních

Gusek, 1922.; Chyba, P.: Moderní pomůcky kriminalistiky. 1. vyd. Kroměříž: Gusek, 1928. 153 s.

⁵ Viz např.: Pješčak, J. - Bělkin, R. S. a kol.: Kriminalistika I. Praha: FMV, 1984, s. 297–311: kriminalistické zkoumání stop nohou, obuvi, dopravních prostředků a dalších objektů. Zejména díla: Gross, H. Handbuch für Untersuchungsrichter. Graz: Universitäts-Buchhandlung, 1893; Šejnoha, J.: Systém kriminalistického vzdělání. 1. vyd. Praha: Nakladatel Fr. Kodym, 1936, 587 s.

⁶ Viz např.: Pješčak, J. - Bělkin, R. S. a kol.: Kriminalistika I. Praha: FMV, 1984, s. 227–233. Zejména díla (na českém území vydané): Šejnoha, J.: Kriminální taktika. 1. vyd. Kroměříž: J. Gusek, 1932, 136 s.; Košťák, R.: Učebnice pátrací taktiky. Praha, 1938.

⁷ Podrobněji: Pješčak, J. - Bělkin, R. S. a kol.: Kriminalistika II. Praha: FMV, 1984; Pješčak, J. - Bělkin, R. S. a kol.: Kriminalistika III. Praha: FMV, 1984. Zejména díla (na českém území vydaná): Lebeda, J.: Učebnice kriminalistiky. 1. vyd. Praha: J. Odvárka, 1931, 273 s.; Šejnoha, J.: Systém kriminalistického vzdělání. 1. vyd. Praha: Nakladatel Fr. Kodym, 1936, 587 s.

⁸ Spíše zaujímal v pojetí systému kriminalistiky SSSR.

problémů, tedy v našem pojetí bychom ji označili za „kriminalistickou techniku“.

V USA také kriminalistiku označují jako „forensic science“, pod pojmem „forenzní vědy“ chápou exaktní vědecké metody a poznatky na vypátrání věcných důkazů, jejich zkoumání a interpretaci. I v USA se klade velký důraz na technické a přírodovědné zkoumání kriminalistických stop. Technický a přírodovědný přístup ke kriminalistice je logicky podporován i tím faktem, že při vysokých školách v zahraničí existují výzkumné forenzní ústavy a instituce a nové vědecké poznatky se tedy zcela zákonitě promítají do výuky na těchto školách. Na západních vysokých školách je často sloučena výuka více příbuzných disciplín, například forenzní věda a kriminologie, nebo kriminalistická chemie a forenzní toxikologie atd.⁹

Velmi silný vliv na vývoj kriminalistiky je patrný v kontinentálním přístupu, zejména u středoevropských a východních zemí. V těchto zemích se používá zcela jednotně pojem „kriminalistika“ a zahrnuje nejen technický pohled na zkoumání stop a věcných důkazů (tedy kriminalistickou techniku), ale také teoretické pasáže, kriminalistickotaktické metody (kriminalistickou taktiku) a metodiku vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů (kriminalistickou metodiku).

Díky postupnému prolínání poznatků mezi kontinenty můžeme pozorovat tendenci používat více pojem „criminalistics“, dochází tedy k postupné konvergenci jednotlivých přístupů a sjednocování názorů a terminologie.

V některých zemích (jako např. ve Francii) se akcentuje technický pohled na kriminalistiku¹⁰, v jiných zemích (USA, Británie) se zdůrazňuje vědecké zázemí¹¹. V německy hovořících zemích je používán pojem „kriminalistika“ a obsah kriminalistiky jako vědy je vymezován stejně jako u nás. Příklon k používání pojmu „kriminalistika“ je patrný například ve Francii, v roce 2001 byla v Paříži vydána monografie s názvem *Manual de criminalistique moderne* (Příručka moderní kriminalistiky) s podtitulem *La science et la*

⁹ Saferstein, R.: *Criminalistics. An Introduction to Forensic Science*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1990.

¹⁰ „Police technique“.

¹¹ „Forensic science“.

recherche de la preuve (Věda o zkoumání důkazů). Nyní popíšeme velice ve stručnosti obecnou historii kriminalistiky. Rozsah kriminální vědy byl určován rozsahem právních věd. Rozlišovala se kriminální věda abstraktní a konkrétní; abstraktní kriminální věda pojednávala všeobecně o zločinech a trestech, konkrétní kriminální věda rozebírala např. kriminální antropologii, kriminální sociologii, vězeňství atd.

Moderní kriminalistika je dítětem 19. století, poznamenaného nebývalým rozvojem společenských a přírodních věd. Toto století přineslo naprosto nové metody do prastarého boje lidské společnosti proti všemu, co společnost narušovalo. Přírodní vědy se v průběhu tohoto století staly pro kriminalistiku mohutným a pevným základem, o nějž se opírala a stále opírá sama podstata boje proti zločinu. Jako každá průkopnická doba je i doba 19. století v kriminalistice reprezentována velkými a výjimečnými postavami, nejprve snílky, ale potom dravými, agresivními, průbojnými jedinci, oslavovanými i zavržovanými, s tragickým koncem i s triumfem úspěchu. Je to převratná doba antropologie, daktyloskopie, soudní fotografie, balistiky, zárodků trasologie, toxikologie či odhalování pachatelů pomocí písmostnaeické identifikace. V této epoše vyrůstal nový svět kriminalistiky, aby zkoušel a vytvářel nové, účinné zbraně proti nesmrtelnému zločinu.

Na počátku systematictějšího bádání byl velký průkopník v boji se zločinem, Angličan Henry Fielding¹², britský prozaik, básník, dramatik a také právník. Pocházel z chudé, ale vážené aristokratické rodiny. Jako právník dokázal vnést do systému anglické justice nový řád. Sjednotil zájmy spravedlnosti v boji proti zločinu. Navrhl reformu policie, prosadil některé změny v zákonech a pomohl rozbít několik zločineckých gangů. V Londýně sestavil tým dobrovolných „chytačů zlodějů“, přezdívaných lidé pana Fieldinga nebo také Bow Street Runners, jenž se stal zárodkem první detektivní organizace světa a po letech vstoupil do povědomí veřejnosti jako Scotland Yard.¹³

¹² Narozen 22. dubna 1707 – zemřel 8. října 1754.

¹³ Šikl, J.: Dobrodružství kriminalistiky. Praha: Nak. XYZ s. r. o., 2006, s. 59.

Když Alphonse Bertillon¹⁴, pomocný úředník prvního oddělení policejní prefektury v Paříži, vstoupil do historie tím, že dal podnět pro rozvoj moderní, „vědecké“ kriminalistiky, bylo mu dvacet šest let. Francouzské kriminální policii bylo v té době kolem sedmdesáti. Stalo se tak roku 1879. Tento rok je všeobecně považováno za zrod první identifikační metody, a tedy moderní kriminalistické vědy. Dne 15. března 1879 vstoupil Bertillon do služeb francouzské policie a za necelé čtyři měsíce poté se ukázalo, že historie udělala dobře promyšlený tah. Bertillon svojí antropometrií¹⁵ započal strmý vývoj a rozmach kriminalistiky

Do roku 1879 se jen několik osobností pokusilo osvětlit sociologické, biologické a psychologické pozadí světa zločinu a jeho vývoje. K nim patřil belgický astronom a statistik Adolphe Quételet, který se pokusil pochopit kriminalitu astronomicky. Na druhé straně podnikl italský psychiatr Cesare Lombroso¹⁶ rozsáhlé studie k vysvětlení fyziologie a psychologie zločinu. Nesmíme zapomenout ani na Francouze Eugéne Françoise Vidocqa¹⁷, policejního úředníka, tajného agenta a zakladatele Sureté¹⁸. Na počátku své dobrodružné dráhy utekl Vidocq k vojsku, pak z armády dezertoval a stal se tulákem a zlodějem. V roce 1809 se tohoto života dokázal vzdát a vstoupil k napoleonské policii, kde slavil velké úspěchy. Už v roce 1812 se mu podařilo z policie vytvořit slavnou Sureté, jež se rychle stala největší a nejúspěšnější policejní organizací na světě. V roce 1833 Vidocq od policie odešel a zřídil si soukromou detektivní kancelář, první svého druhu na evropském kontinentu. Vedl ji deset let. Posléze v roce 1848 začala Vidocqova kariéra tajného agenta – po emigraci revolucí svrženého krále Ludvíka Filipa působil jako „spojka“ mezi nejvyšším představitelem dočasné francouzské vlády A. Lamartinem a princem Ludvíkem Bonapartem, synovcem Napoleona Bonaparta a mluvčím bonapartistické opozice v londýnském exilu. Pro Napoleona III. pracoval až do své smrti.¹⁹

¹⁴ Bertillon, A.: *Das anthropometrische Signalement*. Berlin: Fischers's medizinische Buchhandlung, 1890.

¹⁵ Měření vybraných a přesně definovaných částí lidského těla.

¹⁶ Lombroso, C.: *L'uomo delinquente in rapporto all'antropologia, alla psichiatria*. 1. vyd. Milano: Hoepli, 1876.

¹⁷ Narodil 24. července 1775, zemřel 11. května 1857.

¹⁸ Francouzská kriminální policie.

¹⁹ Šikl, J.: *Dobrodružství kriminalistiky*. Praha: Nak. XYZ s. r. o., 2006, s. 125.

Po antropometrii, nebo spíše s ní přišla na scénu daktyloskopie²⁰. Nezávisle na sobě zkoumali otisky prstů: v Japonsku lékař Dr. Henry Faulds a v Anglii sir William J. Herschel. Ale za zakladatele daktyloskopie můžeme pokládat sira Francise Galtona, který jako první vytvořil registrační systém pro daktyloskopii. Galton poprvé veřejně vystoupil na obhajobu daktyloskopie 25. května 1888. Od tohoto data lze vidět ústup a útlum antropometrie (ne ovšem ve Francii) a vítězné tažení daktyloskopie po celém světě. V Argentině to byl policejní úředník Juan Vucetich a v Anglii dopracoval Galtonův klasifikační systém londýnský policejní prezident Edward Richard Henry. Kriminalistika se tedy začala úspěšně rozvíjet zejména v předních evropských zemích.

V evropské části je za zakladatele kriminalistiky všeobecně považován Hans Gross²¹. Z pohledu psychologie je vhodné též zmínit jeho syna, Ottu Grosse²², významného psychologa své doby. Českoslovenští kriminalisté vycházeli na počátku 20. století právě především z učebnice - příručky Hanse Grosse.

Po poklesu rozmachu antropometrie a velkém rozvoji daktyloskopie se začaly vyvíjet i další klasické metody kriminalistiky. Nové vědecké poznatky začaly brzy využívat policie řady evropských zemí, ale i USA. V roce 1905 byl na popud amerického prezidenta Theodora Roosevelta založen Federální vyšetřovací úřad²³. Laboratoř forenzní vědy města Los Angeles zahájila svoji činnost v roce 1923, ale laboratoř FBI vznikla až v roce 1932. Na začátku 20.

²⁰ Viz např. Musil, J. - Konrád, Z. - Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přeprac. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004 s. 138–148.: „Nauka o obrazcích papilárních linií vytvořených na vnitřní straně článků prstů, na dlaních a na prstech nohou a chodidlech“.

²¹ Gross, H.: Gesammelte kriminalistische Aufsätze. Leipzig: F. C. W. Vogel, 1902.

Gross, H.: Der Raritätenbetrug. Berlin: J. Gutentag Verlagbuchhandlungen, 1901.

Gross, H.: Criminalpsychologie. Graz: Leutschner & Lubensky, 1898.

Gross, H.: Die Entscheidung des k. k. öster. obersten Gerichts- und Cassationshofes über den § 199a des Strafgesetzes vom 27. Mai 1852. Wien: Druck und Verlag von Carl Gerolds Sohn, 1880.

Gross, H.: Encyklopädie der kriminalistik. Leipzig: Verlag von F. C. W. Vogel, 1901.

Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik (vierte vermehrte Auflage). München: J. Schweitzer Verlag, 1904.

Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter. Graz: Universitäts-Buchhandlung, 1893. (první vydání zásadního díla světové kriminalistiky).

Gross, H.: Kriminalistische Tätigkeit und Stellung des Arztes. Wien und Leipzig: Wilhelm Braumüller, 1908.

²² Otto Gross byl ve své době významný psycholog a zaměřoval se na psychoanalýzu, podle pramenů předčil (tedy do své smrti) Sigmunda Freuda.

²³ FBI – Federal Bureau of Investigation.

století, v roce 1909, ve švýcarském Lausanne založil Rodolphe A. Reiss Ústav policejní vědy a rozvíjel zde soudní fotografickou dokumentaci. V roce 1910 zřídil Robert Heindl v Drážďanech laboratoř, která se brzy stala první německou národní policejní laboratoří. Brzy následovalo otevření obdobných institucí v Rakousku, Švédsku, Finsku a Nizozemsku. V současné době prakticky každá rozvinutá země má své vlastní národní a oblastní kriminalistické laboratoře a ústavy.²⁴

Další významné metody kriminalistiky jako trasologie, identifikace pisatele a autora, kriminalistická biologie, mechanoskopie²⁵, balistika²⁶, kriminalistické zkoumání jedů, léčiv a drog, metody kriminalistické taktiky (výslech, ohledání místa činu atd.)²⁷, které se začaly vyvíjet v první polovině 20. století, dosáhly velkého rozmachu v druhé polovině 20. století. Také novodobé kriminalistické metody jako zkoumání mikrostop, kriminalistická elektrotechnika a kriminalistická chemie zaznamenaly velký rozmach a velký krok kupředu nastal s identifikační metodou analýzy DNA²⁸. Kriminalistika se stále vyvíjí, tedy není stagnující vědou a s rozvojem informačních technologií je tento vývoj ještě výraznější.

Počátky československé kriminalistiky lze spatřovat na přelomu 19. a 20. století a rozvoj u nás byl velmi silně ovlivněn světovou kriminalistikou a mimořádně rozvojem kriminalistiky v Rakousko-Uhersku. Začátkem 20. století vznikal pojem kriminalistika, nejprve se hovořilo o vědách kriminálních²⁹, např. v roce 1904 (Prušák)³⁰ byla kriminální věda definována jako věda o zločinu a trestu jako zvláštních jevech společenských.

²⁴ Ministerstvo financí USA. Úřad všeobecného výcviku oddělení technik pro prosazování zákona. Federální úřad pro vyšetřování, 1990. s. 20–25.

²⁵ Zejména publikace: Havlíček, L.: Mechanoskopie - stopy a znaky řemeslných nástrojů. Praha: 1940. 327 s.

²⁶ Např.: Kocián, F.: Stará a nová učebnice stop a zbraní. 1. vyd. Kroměříž: J. Gusek, 1939, 40 s.

²⁷ Rozvíjelo zejména četnictvo, např.: Prozatímní instrukce pro četnické pátrací stanice. Praha: 1927; Instrukce pro četnické školy. Praha: 1928.; Prozatímní instrukce pro pátrací službu četnictva. Praha: 1929.; Erhart, J.: Rukověť četnictva. Praha 1937.

²⁸ Viz např. Musil, J. - Konrád, Z. - Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přeprac. vydání, Praha: C.H.Beck, s. 176-177.: „princip metody spočívá ve stanovení složení některých úseků molekuly deoxyribonukleové kyseliny (DNA)“.

²⁹ „Crimen“.

³⁰ Prušák, J.: Kriminální noetika. Sborník věd právních a státních. Praha: Bursík & Kohout v Praze, 1904.

Názory na pojem kriminalistika, její vymezení a definici jsou v naší kriminalistické literatuře do roku 1939 velmi sporadické. V roce 1922 publikovali Josef Povondra a Oldřich Pinkas³¹ Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou, kde mluví o kriminalistice pouze v úvodu, hovoří jen o pojmu a nijak jej nedefinují, uvádějí, že „touto příručkou mají býti přibližně naznačeny základní cesty a prostředky, které vedou k odhalení a k zajištění a dopadení jejich pachatelů, případně k zamezení nebo ke zmírnění škody jimi způsobené... ostatní, pro orgán bezpečnosti nutné vědomosti v oboru kriminalistiky, nutno doplnit dalším studiem“. V roce 1928 Petr Chyba³² v publikaci Moderní pomůcky kriminalistiky používá pojem kriminalistika, ale nijak jej nedefinuje. V roce 1936 byla uveřejněna významná a obsáhlá publikace Josefa Šejnohy³³ Systém kriminalistického vzdělávání. V této publikaci pojednává o kriminalistickém vzdělání, které „musí ovládat ten, kdo jakýmkoliv způsobem se účastní v boji proti zločinu a zločinci... je příprava osob zcela neznalých nejen k tomu, aby chápaly správně cíle kriminální práce, nýbrž také k tomu, aby samostatně dovedly provést úkoly k tomu, kterými proti zločinu budou hájit vlastní osobní zájmy své, anebo zájmy osob jiných, jež jim k ochraně byly svěřeny.“

Je třeba si uvědomit, že vývoj československé kriminalistiky neprobíhal izolovaně od jejího celoevropského, případně celosvětového rámce. Ba naopak, byl jím už jen díky úzkému spojení s rakousko-uherskou monarchií a geografické poloze státu bezprostředně ovlivněn. Nebylo by však správné považovat československou kriminalistiku za jakousi Popelku. Vždyť například mechanoskopie vrchního četnického strážmistra Ladislava Havlíčka³⁴, která je dodnes významnou kriminalistickou metodou, je československým přínosem do rozvoje kriminalistiky. Rovněž tak nelze nevzpomenout význam českého vědce Jana Evangelisty Purkyně či úředníka

³¹ Povondra, J. - Pinkas, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů. 1. vyd. Kroměříž: J. Gusek, 1922.

³² Chyba, P.: Moderní pomůcky kriminalistiky. 1. vyd. Kroměříž: Gusek, 1928. 153 s.

³³ Šejnoha, J.: Systém kriminalistického vzdělání. 1. vyd. Praha: Nakladatel Fr. Kodym, 1936, 587 s.; Šejnoha, J.: Učení poznávací. 1. vyd. Praha: nakladatelství E. Beaufort, 1931. 170 s.; Šejnoha, J.: Kriminální psychologie. 1. vyd. Praha: redakce časopisu Československý detektiv, 1930, 269 s.; Šejnoha, J.: Kriminální taktika. 1. vyd. Kroměříž: J. Gusek, 1932, 136 s.

³⁴ Havlíček, L.: Mechanoskopie stopy a znaky řemeslných nástrojů. Praha: 1940. 327 s.

pražského policejního ředitelství Františka Protiwenského³⁵ pro rozvoj další kriminalistické metody, daktyloskopie.

Záměrně dopodrobna nerozebíráme jednotlivé instituce, které na našem území využívaly kriminalistiku jako vědní disciplínu. Myslíme tím četnictvo a státní policii, které vykonávaly pátrací službu, předchůdkyni dnešní služby kriminální policie a vyšetřování. Podrobný popis organizace, úkolů a technických prostředků Ústředního četnického pátracího oddělení, četnických pátracích stanic a Poznávacího úřadu pražského policejního ředitelství přetransformovaného do Všeobecné kriminální ústředny lze nalézt v již vydaných Dějinách policie a četnictva od autorské dvojice Pavla Macka a Lubomíra Uhlíře³⁶ a je také rozsáhle rozveden v publikacích Michala Dlouhého³⁷. Kromě toho podrobný popis výkonu pátrací služby četnictvem a státní policií patří do historie kriminální služby jako jedné z policejních činností, a nikoliv do kriminalistiky (dějin kriminalistiky) jako vědního oboru.

³⁵ Protiwenský, F.: Nauka o daktyloskopování a popisování osob. Kroměříž: Knihtiskárna J. Guska, 1920.

³⁶ Macek, P. - Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526-1918). Praha: Police History, 1997.

Macek, P. - Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva II. Československá republika (1918-1939). Praha: Police History, 1999.

Macek, P. - Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva, III. 1. vyd. Praha: Police History, 2001.

³⁷ Duchovní otec seriálu Četnické humoresky, velký propagátor četnictva, zejména: Dlouhý, M.: Kriminalistickotechnická a expertizní činnost československého četnictva. Kriminalistická společnost, 1995. č. 2; Dlouhý, M.: Kriminalistika u četnictva (5). Kriminalistický sborník, 1993, č. 7, s. 318-322; Dlouhý, M.: Kriminalistika u četnictva (7). Kriminalistický sborník, 1993, č. 10, s. 478-480; Dlouhý, M.: Osobnosti světové kriminalistiky. Kriminalistický sborník. Praha: 1994, č. 6, s. 266-267; Dlouhý, M.: Osobnosti světové kriminalistiky. Kriminalistický sborník. Praha: 1994, č. 8, s. 359-360; Dlouhý, M.: Osobnosti světové kriminalistiky. Kriminalistický sborník. Praha: 1994, č. 11, s. 504-506.; Dlouhý, M.: Z historie československé policie. Kriminalistický sborník, 1992. č. 10; Dlouhý, M.: Z historie naší kriminalistiky - Daktyloskopie. Kriminalistická společnost, 1996. č. 1; Dlouhý, M.: Z historie naší kriminalistiky - Fotografie pachatelů. Kriminalistická společnost, 1995, č. 6.; Dlouhý, M.: Z historie naší kriminalistiky - Kynologie. Kriminalistická společnost, 1996. č. 3.

Systematizace

Nejprve bychom se zmínili o rozdělení jednotlivých etap, resp. období dějin československé kriminalistické vědy. Tohoto členění jsme poprvé použili ve vysokoškolské učebnici s názvem Úvod do kriminalistiky³⁸. Dějiny kriminalistiky jako vědecké disciplíny se vyvíjejí již přes sto let. Kriminalistika patří k poměrně moderní disciplíně, ovšem její dějiny byly pestré a někdy obtížné. Jako optimální rozdělení etap historie československé kriminalistiky, přesněji řečeno etap dějin kriminalistiky na českém území, se jeví následující schéma, které dopomůže k lepšímu pochopení celé historie:

Rozdělení jednotlivých období v československé kriminalistice

✚ *do roku 1918, kdy české země spadaly do Rakouské a poté do Rakousko-Uherské monarchie;*

✚ *od roku 1918 do roku 1939, období samostatné Československé republiky;*

✚ *od roku 1939, od okupace německou armádou do roku 1945, kdy vznikl Sbor národní bezpečnosti;*

✚ *od roku 1945 do roku 1991; tohoto roku (15. července) začal být účinný zákon o Policii České republiky a zanikl Sbor národní bezpečnosti;*

✚ *od roku 1991 po současnost.*

Toto dělení etap historie československé kriminalistiky považujeme za optimálnější než jakékoliv jiné, neboť koresponduje s důležitými daty, která měnila nejen historii v politickém smyslu, ale měnila především organizační členění bezpečnostních sborů. Na tomto členění je patné, že mezníky v obecných dějinách ne vždy korespondují s dějinami kriminalistiky. Díky tomuto novému členění historie československé kriminalistiky je možné podrobně popsat dějiny československé i české kriminalistické vědy bez toho, že by se čtenář neorientoval v jednotlivých obdobích.

Vhodné je takto rozdělit také etapy dějin světové kriminalistiky:

³⁸ Straus, J.: Úvod do kriminalistiky. 1. vyd. Plzeň: Vyd. a nak. Aleš Čeněk, 2004.

✚ *Do roku 1879, kdy uveřejnil Louis Alphonse Bertillon svoji první identifikační metodu;*

✚ *Od roku 1879 do roku 1893, tedy do roku prvního vydání Příručky pro vyšetřující soudce (Handbuch für Untersuchungsrichter) sepsané Hansem Grossem;*

✚ *Od roku 1893 do roku 1914, tedy do smrti Alphonse Bertillona a plného zavedení daktyloskopie ve světě a také vypuknutí první světové války. V tomto období byl vývoj kriminalistiky silně ovlivněn, tak jako celý vědecký pokrok, válečným stavem na celém světě. V tomto období můžeme hovořit již o vědecké disciplíně;*

✚ *Od roku 1914 až po rok 1945, tedy dodokonečení druhé světové války. Toto období bylo ve svém konci silně ovlivněno právě druhou světovou válkou, z tohoto důvodu byl výzkum a také vývoj kriminalistické vědy zastaven či se zaměřil na činnost spojenou s válečným stavem;*

✚ *Od roku 1945 po rok 1972, tedy po rok považovaný za symbolický vznik kriminalistickotechnické metody mikrostop³⁹ (tohoto roku se konalo mezinárodní kriminalistické sympozium o mikrostopách ve Varšavě);*

✚ *Od roku 1972 až do roku 1990, po rok zrušení „železné opony“ a otevření vědecké disciplíny kriminalistiky celému světu v plném rozsahu;*

✚ *Od roku 1990 až po současnost, kdy je toto období silně ovlivněno informačními technologiemi.*

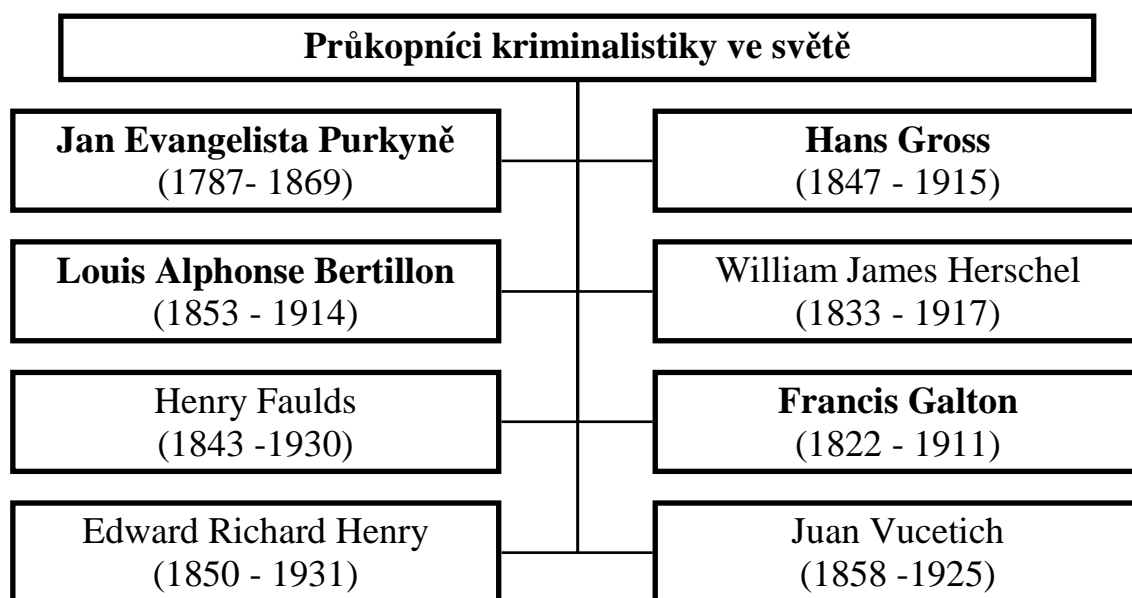
Chceme ovšem pokročit dále, vytvořili jsme určitá schémata, která systematicky zachycují významné osobnosti⁴¹ a instituce. Těmito přehlednými schémata je možné systematicky rozčlenit a shrnout vývoj kriminalistické vědy. Již v úvodu je nutné podotknout, že se jedná o subjektivní názor autorů, který je podložen rozsáhlými studiemi v archivech a muzeích a je veden

³⁹ Podle našeho názoru je tato metoda klíčová a je nutné jí ohraničit v časové ose vývoje světové kriminalistiky.

⁴¹ Významné osobnosti československé (české) kriminalistiky a zakladatele světové kriminalistiky.

snahou pouze co neobjektivněji shrnout významné instituce a průkopníky kriminalistiky. Není reálné postihnout všechny zakladatele, autory, kriminalisty a průkopníky, a proto je nutné níže uvedená schémata vysvětlovat jako určitý cíl o názorné shrnutí zejména institucí a osobností.

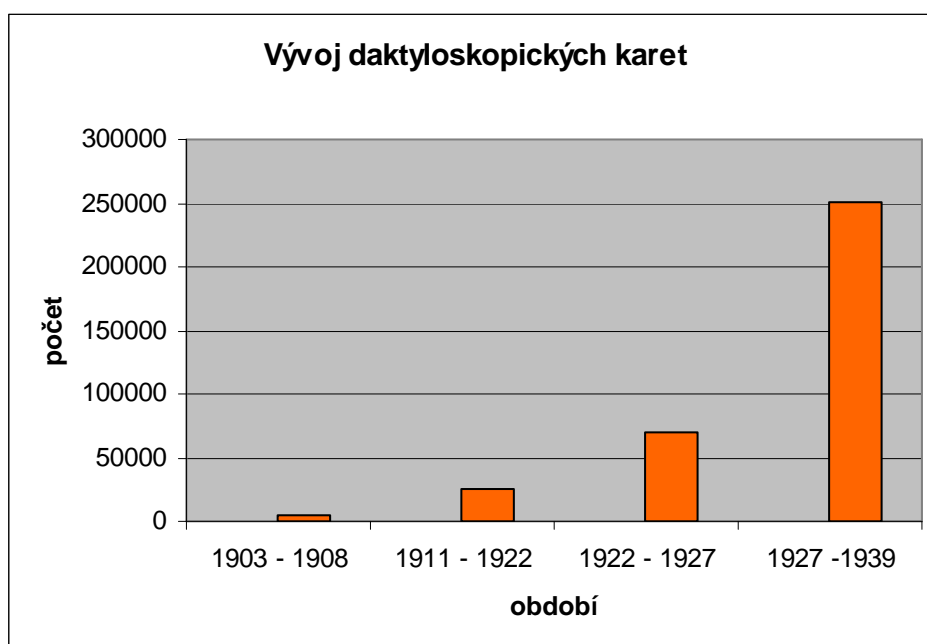
Schématem nazvaným Průkopníci kriminalistiky ve světě shrnujeme světové zakladatele kriminalistiky.

Českého vědce Jana Evangelistu Purkyně jsme, tak jak to dělají i zahraniční autoři, postavili na první místo. Jeho prvotní zájem o rýhy na konečcích prstů je průlomovým mezníkem ve zkoumání kriminalisticko-technické metody daktyloskopie. Další, dle našeho i světového názoru, nejvýznamnější osobností, zakladatelem, otcem kriminalistiky byl Hans Gross. Jeho přínos je nezpochybnitelný a ojedinělý⁴². Rok 1879 je symbolicky pokládán za „vznik“ kriminalistické vědy, tedy uveřejnění první identifikační metody A. Bertillona, antropometrie. Z tohoto důvodu je též A. Bertillon vyzdvihován a právem zařazován k zakladatelům kriminalistiky. Francis Galton je pokládán za zakladatele daktyloskopie, a to ne z důvodu priority výzkumů této metody, ale z důvodu vytvoření prvního klasifikačního systému a definování základních zákonů daktyloskopie.

⁴² Zejména definoval pojem kriminalistika, zařadil kriminalistiku do systému věd, vytvořil systém kriminalistiky či ji zpopularizoval.

Druhá identifikační metoda, daktyloskopie, měla strmý a rázný vývoj též v rámci Československa (Rakousko-Uherska do roku 1918). Vývoj československé daktyloskopické školy byl sice ovlivňován světovými názory (např. zakladatelem světové daktyloskopie F. Galtonem⁴³ či E. R. Henrym⁴⁴ a též pracemi „otce“ světové kriminalistiky H. Grosse⁴⁵), ale též na českém území (již za Rakousko-Uherské monarchie) nastal prudký vývoj a samostatný rozvoj a výzkum v oblasti daktyloskopické metody (zejména četníky J. Povondrou⁴⁶ či F. Protiwenským⁴⁷). Pro názornost konstatování jsme vytvořili z dostupných pramenů graf počtu daktyloskopických karet od počátku jejich vytváření⁴⁸ a až po rok 1939⁴⁹.

⁴³ Galton, F.: Fingerprints. London: Macmillian and Co., 1893.

⁴⁴ Henry, E. R.: Classification and Uses of Fingerprints. London: Routledge and Sons, 1900.

⁴⁵ Např. Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter. Graz: Universitäts-Buchhandlung, 1893.; Gross, H.: Encyklopädie der kriminalistik. Leipzig: Verlag von F. C. W. Vogel, 1901.

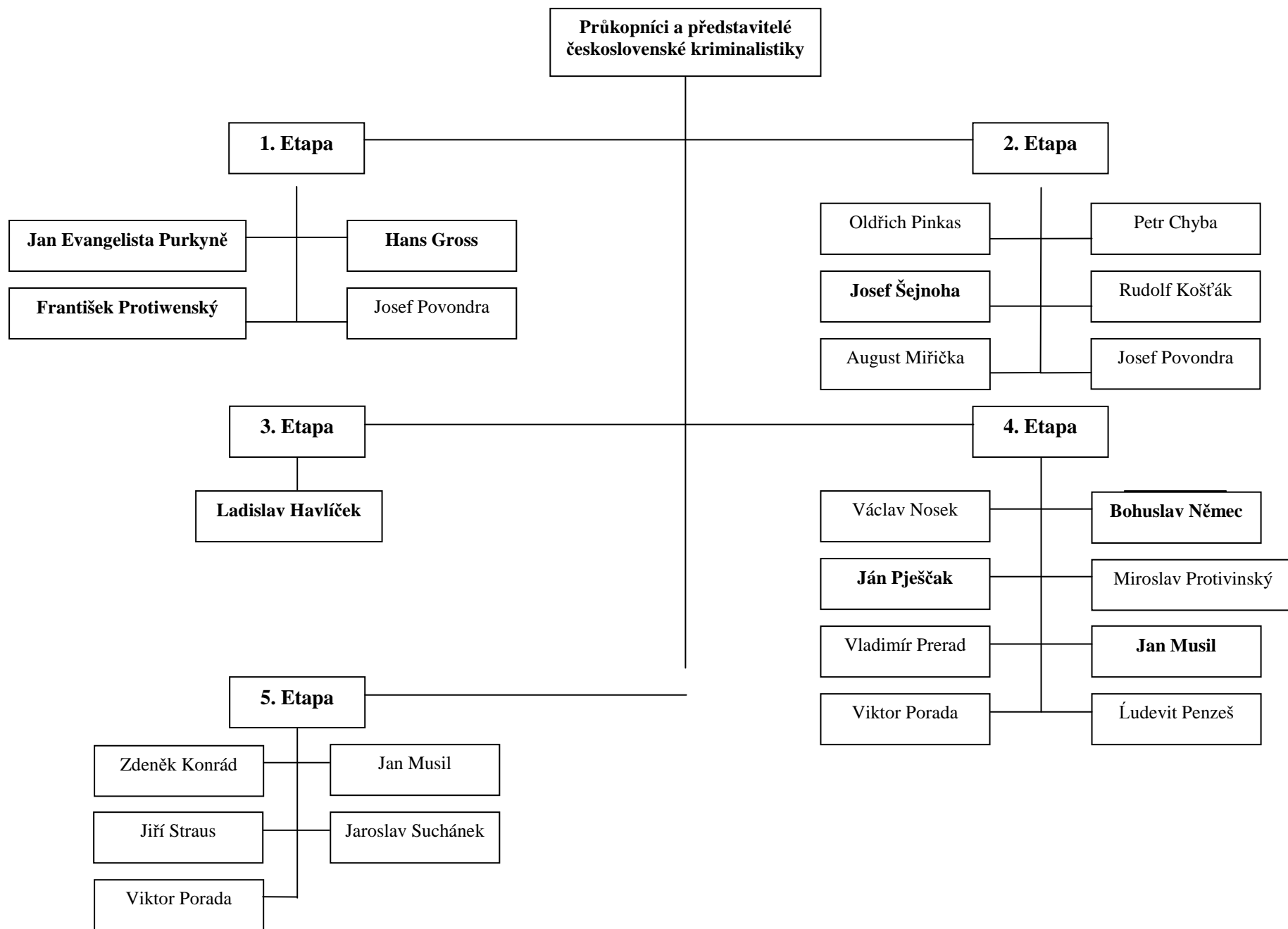
⁴⁶ Povondra, J. - Pinkas, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů. 1. vyd. Kroměříž: J. Gusek, 1922.

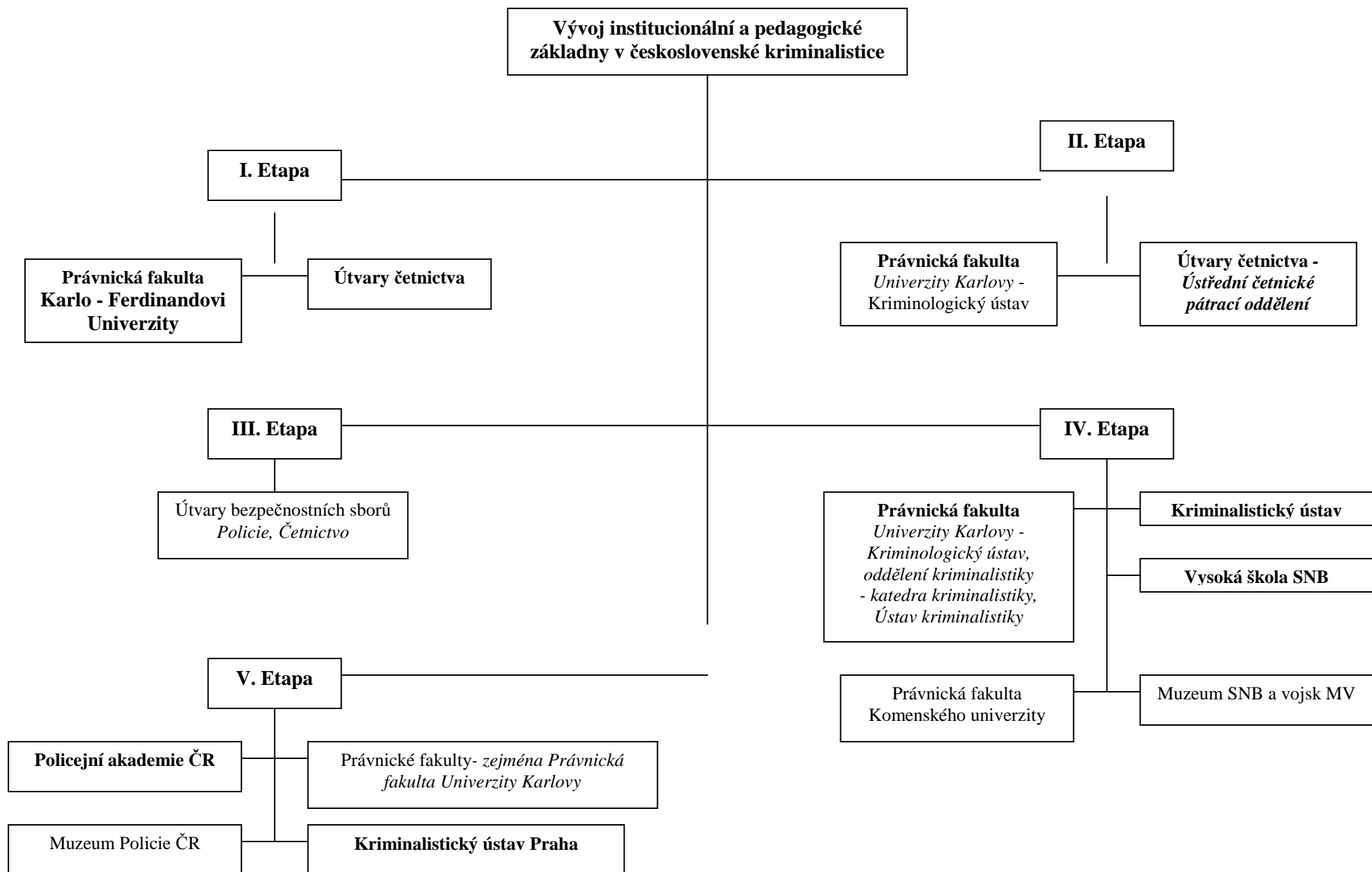
⁴⁷ Protiwenský, F.: Nauka o daktyloskopování a popisování osob. Kroměříž: Knihtiskárna J. Guska, 1920.

⁴⁸ Tedy systematické vytváření daktyloskopických evidencí F. Protiwenským od roku 1903.

⁴⁹ Tedy po rok vytvoření Protektorátu Čechy a Morava, kdy byl posléze počet daktyloskopických karet uměle navýšen z důvodu předejití násilnému přetvoření na německý klasifikační systém.

Dalším schématem, které jsem zpracovali na téma „průkopníků a představitelů československé kriminalistiky“, chceme názorně popsat vývoj v kontextu významných osobností působících na československém území. Neopomněli jsme ani významné instituce, které budovaly, ovlivňovaly a měnily vývoj československé kriminalistické školy.

Významné historické mezníky kriminalistických pracovišť

Tento přehled zachycuje jen významnější historické mezníky, které se nějakým způsobem dotýkaly počátků kriminalistiky na českém území⁵⁰.

✚ 1901 Daktyloskopické oddělení u Policejního ředitelství v Praze (zjišťovalo totožnost osob pomocí otisků prstů - bylo jedním z nejstarších v Evropě).

✚ 1919 Ústřední daktyloskopická stanice pro celé území ČSR (vznikla z daktyloskopického oddělení).

✚ 1922 Četnické oddělení u Poznávacího úřadu Policejního ředitelství v Praze.

✚ 1924 „Kriminální muzeum“, „Kriminální archiv“ (zřízeno Ministerstvem spravedlnosti u Zemského soudu v Praze. Úkol: zabývat se otázkami kriminologie a kriminalistiky a soustřeďovat materiál k této problematice).

✚ 1926 Kriminologický ústav (organizován za souhlasu Ministerstva vnitra a Ministerstva školství, vytvořen z Kriminálního muzea a Kriminálního archivu, byl přefazován do Právnické fakulty UK). Zanikl v roce 1939 zastavením činnosti vysokých škol.

✚ 1925-1926 Kriminologický ústav Právnické fakulty Komenského univerzity v Bratislavě (určen k teoretickému pěstování tzv. pomocných věd trestního práva i k praktickému hodnocení jejich výsledků). Zanikl v letech druhé světové války.

✚ 1928 Ústřední četnické pátrací oddělení (jednotně řídilo výkon četnické kriminální služby prostřednictvím četnických pátracích stanic).

✚ 1929 Všeobecná kriminální ústředna (zřízena výnosem Ministerstva vnitra z dubna 1929 u policejního ředitelství v Praze. Plnila úkoly bezpečnostního (kriminálního) oddělení policejního ředitelství).

⁵⁰ Těmito mezníky jsou shrnovány na časové ose významná data budování institucí, které ovlivňovaly vývoj kriminalistické vědy v Československu.

- ✚ 1939 Kriminálne oddelenie žandárstva a štátnej polície v Bratislave.ⁱ
- ✚ 1945 Kriminální policie – Kriminální ústředna.
- ✚ 1949 4. sektor velitelství Veřejné bezpečnosti (včleněna Kriminální služba).
- ✚ 1952 Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (renovován Kriminologický ústav).
- ✚ 1953 Hlavní správa Veřejné bezpečnosti (Vědeckotechnický odbor).
- ✚ 1958 Kriminalistický ústav.
- ✚ 1964 Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (oddělení kriminalistiky).
- ✚ 1966 Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (katedra kriminalistiky, Ústav kriminalistiky).
- ✚ 1973 Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti (katedra kriminalistiky, Ústav kriminalistiky).
- ✚ 1992 Policejní akademie České republiky v Praze.

Závěr

Po tomto stručném ohlédnutí za historií československé a částečně i světové kriminalistiky chceme konstatovat skutečnost, že jsem se snažili snad dosti přehledným, systematickým a důkladným způsobem popsat historii československé a české kriminalistiky.

Vývoj kriminalistické vědy započatý koncem 19. století není bezesporu u konce. Tato novodobá věda nezanikne, ani se nezmění či ji nezkonzumuje jiná vědní disciplína. Kriminalistika je samostatná vědní disciplína, která má své nezastupitelné v systému věd. Kriminalistika nadále bude dopomáhat k boji se zločinem, bude se nadále rozvíjet a díky novým vědeckým objevům zejména z oblasti výpočetní techniky, matematiky, chemie, fyziky a přírodních věd budou zlepšovány a modernizovány její metody. Budou jistě nadále rozvíjeny i samostatné metody kriminalistické vědy z oblasti taktiky a metodiky.

ⁱ Ještě v roce 1939 bylo toto oddělení změněno na Kriminální ústřednu četnictva a policie.

Vývoj a systematizace kriminalistiky - souhrn

Straus, J. - Vavera, F.

SOUHRN

Článek systematicky a chronologicky pojednává o historii kriminalistiky. Nejedná se o podrobně popsané dějiny světové či československé (české) kriminalistiky, ale o systematické rozčlenění a v rozsahu pojednání popsání vývoje kriminalistiky. V úvodu článku se autoři zamýšlí nad vývojem kriminalistiky do budoucna a je také zhodnocen cíl článku, tedy z jedné strany popis určitého přehledného, všeobecného vývoje světové a okrajově i československé kriminalistiky. Druhá část je věnována přímo systematizaci, přehledným schémátům, které dokreslují a zařazují jednotlivé etapy vývoje či kategorizují významné představitele a instituce.

**The development and systematisation of criminalistics -
summary**

Straus, J. - Vavera, F.

SUMMARY

The article deals with the history of criminalistics, systematically and chronologically. It does not present a detailed description of the history of the world or Czechoslovak (Czech) criminalistic but a systematic delineation of the history of criminalistics in the length of a treatise. At the beginning of the article, its authors consider the future development of criminalistics, outlining the aim of their article, too – that is a certain synoptic, general description of the development the world criminalistics, and marginally also the Czech one. The second part is dedicated directly to systematisation, tabular schemes, which illustrate and classify the individual stages of development or categorise important representatives or institutions.

Die Entwicklung und die Systematisierung der Kriminalistik -
Zusammenfassung

J.Straus - F.Vavera

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel widmet sich systematisch und chronologisch der Geschichte der Kriminalistik. Es handelt sich um keine detaillierte Beschreibung der Geschichte der Weltkriminalistik oder der tschechoslowakischen bzw. tschechischen Kriminalistik, sondern um ihre systematische Aufgliederung sowie die Beschreibung der Entwicklung der Kriminalistik im Umfang der Abhandlung. In der Einleitung des Artikels denken die Autoren über die künftige Entwicklung der Kriminalistik nach und verwerten das Ziel des Artikels, nämlich die Beschreibung einer bestimmten übersichtlichen, allgemeinen Entwicklung der Kriminalistik in der Welt und am dem Rande auch in der Tschechoslowakei. Der zweite Teil des Artikels ist der Systematisierung selbst und den Übersichtsschemen gewidmet, die die einzelnen Entwicklungsetappen abrunden und einordnen sowie bedeutende Repräsentanten und Institutionen kategorisieren.
